

TÁRSADALMI SZEMLE

VILÁG
PROLETÁRJA!
EGYESÜLJETEK!

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

1

XXXIII. ÉVFOLYAM, 1978. JANUÁR

lön tanulmányt érdemelne ezek fejtegetése, összevetése a Futóhomokkal. Bősége tárházát találnánk az időtálló, ma is korszerűnek minősülő megállapításainak. Most csupán két problémakörre szeretnék utalni: *a tanyakérdésre és a városiasodásra.*

Nem mintha nem lenne módosulás, elképzelés-változtatás a korábbi álláspontjához képest. Szükségszerűen van. Ezeket megszabta a történelmi-társadalmi környezet megváltozása, a szocializmus építése, a fejlett szocialista viszonyok egyre érezhetőbb hatása. Ezek nyomán más megvilágításba került a tanyaprobléma is. 1957-ben a harmadik kiadás Előszavában számos tény újraelemzése során megállapíthatja ugyan, hogy eredeti álláspontja a tanyakérdésben alapjában véve helyes, és a szocialista átalakulás szempontjából sem egyértelműen akadály a tanyarendszer. Szembeszáll az ötvenes években a tanya mesterséges elfojtása mellett lándzsát törő dogmatikus irányzat hívei ellen (és ez jórészt önkritika is, hiszen a Tanyai Tanács elnöke volt, maga is részese a mezővárosi hátrárészek „szétparcellázásának”, „közsegítésének”), egyoldalúnak látja ezt a megítélést, és a Futóhomok anyagát e tekintetben jól hasznosíthatónak ítéli meg. Bizonyos korrekciókra azonban szükség van. A Futóhomokban a tanya-rendszerrel kifejtett megállapításaiban érezhető túlzások, egyoldalúságok. Ezt a korrekciót — úgy érzem, a kelleténél kisebb mértékben — elvégzi a Város és vidékben is.

Az életszínvonal fejlettségének, egy-egy táj életének jelentős meghatározója a város. A város centrum is, ipari, kereskedelmi, kulturális, egészségügyi centrum. De hogy milyen a vonzása, milyen a kiszugárzó ereje, az nagyon sok mindentől függ. A Duna—Tisza köze nem bővelkedett nagyvárosokban a Futóhomok megírása idején, de 20 évvel később is csak a városiasodás „biztató jeleit” látni: néhány üzem letelepítését, a kereskedelmi háló-

zat növelését, elszórta egészségügyi létesítményeket. A Város és vidék című munkájában már a felgyorsuló ütemet regisztrálja. „Lázás tevékenységről” ír, „sürgős-fontos” beruházásokról tud; további ösztönzéseket sugall. Városközpontra épülő urbanizációs településhálózatok kiépítésének szükségességét sejtette meg a Futóhomokban sorra vett városi-
pusok bemutatásakor, de ennek következetes harcosa igazán élete utolsó 10—15 évében lett. A hatvanas évek és a hetvenes évek fordulóján már láthatta a hajdani mezővárosok átalakulását, korszerűsödését. Látnia kellett, hogy Kecskemét nem „sziget” többé, ahol néhányan, a „kiművelt emberfők” munkálkodnak a város szellemi értékeinek gyarapításáért. Figyelte és segítette, mert ebben az ő nagy álmát, a parasztság emberi, szellemi felemelkedését nyugtázhatta. A Duna—Tisza köze minden tájegysége a szocializmus viszonyai között erjedésben, mozgásban, fejlődésben van.

Hatnak az új feltételek. S egyre határozottabb szándékot ölt az *Emberül élni* gondolata. Az, ami Erdeinek talán a legfőbb minőségével volt a Futóhomok írásánál. A Futóhomok tanulságai nehezen összegezhetőek egy-két oldalra. Hiszen a lényegeseket látta meg a Bácskában, a Duna-mellékben, a Pest-Buda-vidékben is. Az azonban mégsem volt véletlen, hogy a középpontba a homokkal való heroikus küzdelmet állította. Ezt emeltem ki én is, hiszen a homokon a gondok ma is szorítanak, bár jórészt más jellegűek, mint a harmincas években. De ma is vannak, akik — Erdei szellemében — meghallják e táj népének szavát, megérik e táj ízeit, megértik szellemét és egyben vállalják „a változás — megörzés” nem könnyű feladatát.

(Akadémiai Kiadó, 1977.)

Dr. Gajdócsi István

Losonczy Ágnes: *Az életmód az időben, a tárgyokban és az értékekben*

A kissé túlbonyolított cím, meglehet, némelyeket elriaszt Losonczy Ágnes könyvének elolvasásától. Kár lenne. A könyv ugyanis — címével ellentétben — jó stílusban íródott, jól olvasható. És

ami ennél is fontosabb: igen sok, tudományosan megalapozott információt közöl a mai magyar társadalom életének alighanem legizgalmasabb területéről, s igen sok megismerésre és tovább-

gondolásra érdemes gondolatot, következtetést tartalmaz.

A könyv a Szociológiai Kutató Intézet munkatársainak egy csoportja által 1968—70-ben folytatott Békés megyei életmódvizsgálat anyagára épül (a csoport vezetője a szerző volt); ennek eredményeit összegezi, elemzi, az itt nyert adatokból kialakult kép problematikusan pontjain nyomoz tovább, az itt feltárult jelenségek gyökereit kutatja. Nem egyszerűen leíró, hanem egyszerűen értelmező, problémafeltáró szociológia tehát — s ez az egyik legfőbb értéke.

Igaz, a Békés megyei életmódvizsgálat már eleve úttörő jelentőségű szociológiai munka volt. Magyarországon (s az általunk ismert külföldön) ezt megelőzőleg nem folyt ennyire komplex életmódvizsgálat. Az empirikus kutatások az életmódot többnyire *vagy* az anyagi javakkal való ellátottság szempontjából, *vagy* a magánéletben, főként a szabadidő felhasználásának aspektusából vizsgálják. Az elméleti szociológia viszont rendszerint a tudati tényezőkre helyezi a hangsúlyt. Mindkét kutatási irány már eddig is sok hasznos és fontos eredményt hozott (és hoz bizonyára a jövőben is), egyik sem mentes azonban — természeténél fogva nem is lehet mentes — bizonyos egyoldalúságtól. Már kiindulásakor termékenynek ígérkezett tehát egy olyan, új munkahipotézis kidolgozása, amely a kétfajta megközelítésmód módszertani és elvi eredményeit mintegy összesíti, egyszerűsíti, tovább lép: az életmódot olyan komplex egységnek fogja föl, amelybe beletartozik a mindennapi élet egésze — az anyagi körülmények, a tudati tényezők, a munka, a kultúra, a szabadidő, a magánélet és a társasélet.

Losonczi Ágnesék munkahipotézisük megalkotásakor abból a tételből indultak ki, amely szerint az életmód nem más, mint annak a módja, ahogyan az emberek életüket napról napra újratermelik. Ez a látszatra egyszerű képlet azonban, ha közelebbről megnézzük, tulajdonképp sokváltozós függvény. Hiszen az élet újratermelésének módját — köznapiban: az emberek életvitelét — objektív körülmények és szubjektív törekvések formálják. Alakítja a makrovilág — társadalom — állapota, amelyben az ember él, a szűkebb környezet (munka- és lakóhely, család, baráti kör) viszonyai, az egyének a társadal-

mi munkamegosztásban és szűkebb környezetében elfoglalt helye, jövedelme, kulturáltsága, a hagyományok, amelyeket — sokszor nem is tudatosan — követ vagy tagad, a célok, amelyeket el szeretne érni, az értékek, amelyeket különösen fontosnak tekint. És mindezek a tényezők szüntelenül változnak, alakulnak — a magyar történelem közel-múlt évtizedeiben különösen gyorsan, dinamikus változtak.

Lévén az életmód történeti termék, vizsgálatánál aligha nélkülözhető a történeti szempont érvényesítése. A Békés megyei vizsgálat (s Losonczi Ágnes könyve) módszerének alapjaiba építi be ezt a szempontot. És nemcsak azért, mert Losonczi Ágnes — mintegy visszanyomozva az időben — könyve első fejezetében kísérletet tesz egy történelmi életmód-tipológia felvázolására, a fő társadalmi osztályok, s ezek belső rétegzettségére szerint. (Sajnálatos módon ez a könyv leegyenellenesebb, legheterogénebb fejezete. Jóllehet a szerző, elismerésre méltó módon, árnyalt és sokrétű ábrázolásra törekszik, a tudományos források szűkösége, hiányossága miatt gyakran kényszerül arra, hogy a múlt valóságának tényei helyett szépirodalmi forrásokat — például Jókai-regényeket —, tehát a „valóság égi mását” használja a tudományos forrásokkal egyenértékű bizonyítékként; ezért a szellemes elemzés helyenként spekulációba csap át. Ez persze nem annyira a jelen, mint inkább a múlt szociológiájának, a történettudománynak bizonyos hiányaira utal.) Elsősorban azért beszélhetünk a Békés megyei vizsgálatnál a történeti szempont szerves és következetes érvényesítéséről, mert itt az állapot felderítése szoros egységet alkot a folyamat kutatásával, vagyis annak a vizsgálatával, hogy: miből lett az, ami van, hogyan és miért vált éppen ilyenné, hogy a hagyományok és változások dialektikus kavargásában milyen tendenciák érvényesülnek a leg-erősebben, melyek vannak elhalóban és melyek kibontakozóban?

Minden bizonnyal ennek a komplex és történeti megközelítésnek köszönhető, hogy a békési életmódvizsgálat eredményeinek összegezésekor Losonczi Ágnesnek és munkatársainak sikerült elkerülniük az életmóddal foglalkozó tudományos munkák és publicisztikus írásművek két nagy buktatóját: a lapos moralizálást egyfelől, a nemkevésbé lapos, vulgáris determinizmust másfelől. Abból a marxista alapelvől indultak ki, hogy az életmód formálásának lehetőségeit a történelmileg kialakult, objektív társadalmi-gazdasági körülmények határozzák meg, de ahogyan az emberek ezekkel a

lehetőségekkel élnek (vagy nem élnek), amiképp a lehetőségeken belüli alternatívák között választanak, amilyen irányba a lehetőségek határait tágítani igyekeznek, már számos szubjektív — az objektíve adott körülményeknél hol mozgékonyabb, hol konzervatívabb — tényezőtől függ. S e tényezők vizsgálatánál Losonczi nem az ítélező, hanem a megértő, a magyarázó, de ugyanakkor a szocialista fejlődés, az élet jobbítása iránt elkötelezett kutató álláspontjára helyezkedik.

A vizsgálat az életmódot meghatározó és befolyásoló tényezők bonyolult komplexumából három, egymással szorosan összefüggő mozzanatot emelt ki: a szükségleteket, a szükségletek kielégítésére irányuló aktivitást, valamint az életszervező elveket (értékeket, aspirációkat). S jóllehet a munkahipotézis a szükségleteket fölöttébb összetetten értelmezte, az eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy az első helyet minden területen az elemi létszükségletek — a táplálkozás, az öltözködés, a lakás — s az ezek kielégítésére irányuló törekvések foglalják el.

Fölösleges itt most azt bizonyítani, hogy ezek az elemi szükségletek is minőségileg más, magasabb szinten jelentkeztek a vizsgálat idején, mint fél- vagy akár negyedszázaddal korábban jelentkeztek volna. Sokkal lényegesebb annak tudomásul vétele, hogy ezeknek az elemi létszükségleteknek a *kor színvonalán* való kielégítése a nagy többség számára még nem magától értetődő, nem mindenki számára egyformán elérhető, s mint áhitott cél, igen jelentékeny erőfeszítéseket igényel. Következésképp indokolatlan nálunk — tömegmérésekben — pazarló fogyasztásról, presztízsfogyasztásról beszélni; sokkal értelmesebb a történelmileg felhalmozódott hiányok pótlását célzó fogyasztásról gondolkozni, melyet, igaz — gyakran fölöttébb áttételes, nehezen kimutatható módon, máskor direkt, közvetlen formában — túlkompenzáló, presztízsz-motívumok is színeznék.

Minden bizonnyal az évszázados szegénység, a nagy többség számára még személyes élményt jelentő, viharos történelmi közelmúlt hagyatéka, hogy a *jól-lét* (vagyis a boldogság) fogalma sokak tudatában egyszerűen a *jóléttel*, a létbiztonsággal azonosul. Ez a jólétre és biztonságra való törekvés világlik ki az értékorientációs vizsgálatok adataiból is: a Békés megyei felnőttek óriási többsége, kivétel nélkül minden társadalmi

csoport és réteg, valamennyi korosztály — beleértve a harmincasokat, sőt a családost huszonéveseket is — az állandóság, a létbiztonság, a szolidán, megalapozottan növekvő jólét, az érzelmi és erkölcsi stabilitás értékeit tartja a *maga számára* a legfontosabbnak.

Itt azonban érdekes kettősség figyelhető meg. Mintha a békésiek a jelen megállapodottságát a jövő mozgalmasságának ábrándképeivel kompenzálnák. A következő nemzedék — gyermekeik — számára ugyanis a magukétól merőben eltérő életet képzelnek el: magasabb társadalmi státust, minden tekintetben sokkal gazdagabb életet, nagyobb műveltséget, lényegesen magasabb iskolai végzettséget. Úgy tűnik, hogy — különösen a fiatalabbak — saját lehetőségeiket a reálisnál szűkebbnek, egysíkúbbnak érzik, gyermekeik lehetőségeit viszont irreálisan tágnak, már-már parttalannak képzelik. (Miközben — mint ez különösen H. Sas Judit családszociológiai vizsgálatából kitetszik — kevéssé ismerik a gyermekekkel kapcsolatos elképzelések realizálásának útjait-módjait.)

Ez a kettősség nem látszik éppen megnyugtatónak. A felnőttek oldaláról a stagnálás, a beszűkülés, a konzervatívizmus felerősödésével fenyeget. A gyermekekkel kapcsolatos vágyak irrealitása viszont sokféle személyes csalódás, családi konfliktus, társadalmi feszültség okozójává válhat.

Nagyon fontos ezekre a jelenségekre idejekorán felfigyelni, és azoknak a húzóerőknek a teljesebb érvényesüléséről gondoskodni, amelyek e veszélyek elhárítását segítik, s az életet teljesebbé, gazdagabbá, színesebbé teszik.

A Békés megyei életmódvizsgálat tapasztalatai azt mutatják, hogy ezek a húzóerők, az anyagi természetű szükségletek mind jobb kielégítése mellett: a kultúra (amely sokkal tágabb fogalom az iskolai végzettségénél, de még a műveltségénél is), a demokratikus közélet és az értelmes munka.

Csak címszavakban utalhattam itt Losonczi Ágnes könyvének néhány fontos tanulságára. A könyv ezeknél sokkal gazdagabb, izgalmasabb, tanulságosabb. A társadalmi élet kérdéseivel elméletileg vagy gyakorlatilag foglalkozóknak feltétlenül érdemes elolvasniuk.

(Gondolat Kiadó, 1977.)

Koroknai Zsuzsa

Új folyóirat: a Propagandista

Megjelent az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya folyóiratának, a *Propagandistának* első száma. Az új folyóirat első sorban azt tekinti feladatának, hogy segítse a propagandisták, a pártoktatók elméleti és gyakorlati tevékenységét, fejlessze módszereiket. teret adjon a propagandamunka számára nélkülözhetetlen tapasztalatcseréhez. „Hivatását akkor tölti be a folyóirat — írja Győri Imre a folyóirat megindulását köszöntő soraiban —, ha mindazok, akik a párt politikájának és ideológiájának terjesztésével foglalkoznak, akik a politikai oktatás különböző szintjén, mint társadalmi munkások, vagy mint hivatásos párt-, egyetemi és főiskolai oktatók dolgoznak, kérdéseikre, tartalmi és módszertani problémáikra a »Propagandista« hasábjain elméleti és gyakorlati választ kapnak... A folyóirat szerkesztésében tükröződjön az a követelmény, hogy pártunk eszmei-politi-

tikai nevelő munkájának középpontjában az »élő marxizmus« oktatása, terjesztése áll.”

Köszöntve új testvérfolyóiratunk, a Propagandista megjelenését, ehhez kívánunk mi is jó munkát: színvonalas, az alkotó marxizmus—leninizmus elsajátítását és elsajátíttatását eredményesen segítő folyóirat számokat.

Az első szám cikkei a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójához kapcsolódnak. Vass Henrik A szocialista internacionalizmus — a szocialista országok államközi kapcsolatainak alapelve című cikkében vizsgálja a proletár internacionalizmus, valamint a szocialista nemzetek kialakulásának történelmi folyamatát. Kritizálja azokat a nézeteket, amelyek az állami szuverenitás eszméjét szembe akariák állítani a szocialista internacionalizmussal. Bemutatja, hogy a szocialista országok kapcsolatainak fejlődése során miként valósul meg a nemzetközi és a

nemzeti érdekek korszerű egysége.

Lipkovic Károly cikke a Nagy Októberi Szocialista Forradalom által megnyitott új korszak alapvető jelentőségű kérdését, a békés egymás mellett élés folyamatának alakulását tárgyalja. *Wirth Ádám* írása azt vizsgálja, hogy mi az általános és mi a sajátos a különböző országokban végbement szocialista forradalmakban.

A folyóirat *Konzultáció* rovatában *Kovács László* az „eurokommunizmus” értelmezése körüli vitákat vizsgálja. Elemzi azokat a körülményeket, amelyek között ez a fogalom megszületett, s szembesíti a különböző álláspontokat.

A propagandamunka módszertani kérdéseit tárgyaló rovatban *Bartha Lajos* e rovat munkájával kapcsolatos gondolatait írja le. *Tráser László* cikke a politikai meggyőződésnek az ideológiai munkában betöltött szerepét vizsgálja.

A folyóirat *Rólunk van szó* című rovata a propagandisták munkájának eseményeiről számol be.

Goldperger István: A szelektív gazdaságfejlesztés követelményei és feltételei

(Közgazdasági Szemle, 1977. 11. sz.)

A lehetséges fejlesztési célok közötti válogatás — a szelektivitás — a szocialista gazdaságpolitika egyik alapvető követelménye. A szelektív gazdaságfejlesztés a népgazdasági haté-

konyság javításának érdekében a termékszerkezet átalakítására irányul, hogy eredményesebben használhassuk ki a hazai termelési feltételeket és a nemzetközi munkamegosztásból

eredő tartós előnyöket. A hosszú távú gazdaságpolitika szerves részét képező szelektív fejlesztés tehát szükségképpen tartalmazza azt a törekvést, hogy intenzívebbé tegyük bekapcsolódásunkat a nemzetközi munkamegosztásba.

A szelektív fejlesztés leglényegesebb tartalmi jellege — fejti ki a szerző — olyan termékcsoportok ki-